

UTDRAG FRA FØRSTEAMANUENSIS SYNNE SÆTHER MÆHLE SIN VEILEDNING I REFERANSETEKNIKK FOR STUDENTER PÅ EX.FAC.

-I LETT REVIDERT UTGAVE VED PRODEKAN FOR UNDERVISNING KNUT M. TANDE

4) REFERANSETEKNIKK

4.1 Hvorfor og hvordan vise til lover, dommer og annet rettskildemateriale?

4.1.1 Hvorfor er det viktig å være nøye med referanser når man bruker rettskildemateriale?

Når du skal henvisne til lover, dommer og annet rettskildemateriale, må du bruke retningslinjene som er angitt her i punkt 4.1. Dette er referanseteknikk som er viktig i alle typer juridiske fremstillinger. Presise og korrekte henvisninger er nødvendig av de grunner som er angitt i dokumentet "Krav til skriftlige arbeider på masterprogrammet ved Det juridiske fakultet i Bergen".

4.1.2 Om henvisning til lover:

Når du viser til lover, angi lovens navn, paragrafen, og henvis til ledd og punktum.

Dersom du henter et eksempel fra en skriftlig kilde, bør du kontrollere at du henviser til *riktig* lovbestemmelse ved å slå opp i lovsamlingen.

Ang. lovens navn: Første gang du nevner en lov må du gi en fullstendig henvisning. Som hovedregel betyr dette at du skal angi dato og årstall for vedtagelsen, nummer og tittelen. Eksempel: Lov 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven). For lover vedtatt etter 1969 kan det være nok at du angir lovens nummer, årstallet for vedtagelsen, samt tittelen. Eksempel: Lov nr. 12/2003 om biobanker. Når du bruker loven i den videre framstillingen, bør du bruke lovens korttittel, f.eks. biobankloven. Hvis det fremgår et kortnavn av toppsteksten i lovsamlingen, eller en korttittel er tatt inn som del av lovens offisielle tittel (f.eks. "lov nr. 34/2002 om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven)"), bruk denne kortversjonen. Hvis du bruker samme lov flere steder senere i drøftingen, kan du bruke en forkortelse for lovens navn, f.eks. fvl. for forvaltningsloven. Hvis samme lov er gjennomgangstema i hele besvarelsen, kan det etter hvert være forsvarlig å angi bare paragrafnummer.

Ang. henvisning til ledd og punktum:

Tradisjonelt blir uttrykkene "ledd" og "punktum" brukt ved lovhenvisninger. Lovstrukturutvalget (NOU 1992: 32 s. 84) anbefaler uttrykkene "avsnitt" og "setning". Eksempel: forvaltningsloven § 6, 1. avsnitt, 1. setning. Henvisning til ledd er det samme som avsnitt, punktum det samme som setning. (Forvaltningsloven § 6 1. avsnitt 1. setning = forvaltningsloven § 6 1. ledd 1. punktum). Forslaget om "avsnitt" og "setning" har imidlertid ikke fått gjennomslag, og hovednormen må fortsatt sies å være "ledd" og "punktum".

4.1.2 Om henvisning til forarbeider:

Ved henvisning til forarbeider: Angi tittelen på publikasjonen, årstallet, nummereringen i årgangen, samt sidetallet der sitatet er hentet fra.

Eksempel: Lovstrukturutvalget, NOU 1992: 32, s. 84.

Vanlige forkortelser kan brukes, f.eks. NOU, St.prp., Ot.prp., Innst. O., St.meld.

4.1.3 Om henvisning til dommer:

Når du bruker dommer: Husk henvisning (som til Norsk Retstidende – f.eks. Rt. 2002 s. 1618 – eller Rettens Gang – f.eks. RG. 1991 s. 577). Som den klare hovedregel bør du ha en aktiv bruk av eventuelle dommer i besvarelsen: Gjengi kort hva saken dreide seg om ("Saken gjaldt spørsmål om ..."), hva den rettslige hovedproblemstillingen var ("Hovedproblemstillingen i saken var ...") og skissér kanskje kort rettskildebruken i dommen ("Høyesterett la avgjørende vekt på ..."). Som minimum: Angi hvilket poeng du mener dommen er egnet til å illustrere ("Denne dommen viser at ..."). Det som står i hermetegn i parentesene er bare forslag til formuleringer. Se konkret på sammenhengen mellom oppgavens tema og den enkelte dommen: *Hvordan og hvorfor* mener du dommen er illustrerende i forhold til oppgavens tema? (F.eks: "Sykejournaldommen er et eksempel på Høyesteretts rettsutviklende virksomhet.")

Hvis du siterer fra dommen, må du angi sidetall for sitatet. Det kan du for eksempel gjøre slik: "I Sykejournaldommen, Rt. 1977 s. 1035, legger Høyesterett avgjørende vekt på 'alminnelige rettsgrunnsetninger' (dommen s. 1044 og s. 1048)." Eller slik: "I Sykejournaldommen, Rt. 1977 s. 1035, på s. 1044 og 1048, legger Høyesterett avgjørende vekt på 'alminnelige rettsgrunnsetninger'".

4.1.4 Hvor skal henvisningene stå?

Henvisninger til lover og dommer skal som hovedregel stå *i teksten* (og ikke i fotnoter slik som når du refererer til bøker eller artikler, se nedenfor i punkt 4.2.2.2). F. eks. slik: "I Sykejournaldommen, Rt. 1977 s. 1035, fastsatte Høyesterett til grunn retten til innsyn i egen pasientjournal. Denne rettigheten har siden fått hjemmel i pasientrettighetsloven § 5-1 (lov

2. juli 1999 nr. 63)." Referansen til andre rettskildefaktorer kan du sette i noter, dersom du nevner *at* og viser *hvordan* du bruker faktoren i den rettslige argumentasjonen. Et eksempel er at du kan sette navnet på et forarbeid i en note – f.eks. Ot.prp. nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven) – så lenge du nevner *at* og viser *hvordan* du bruker forarbeidet som rettskildefaktor i drøftingen.

4.2 Hvordan henviser til lærebøker og andre skriftlige kilder

4.2.1 Allmenn informasjon

Når du skal henviser til skriftlige kilder som lærebøker, artikler i tidsskrifter, tekst på internett osv., må du *oppgi* kilden ved hjelp av en egen referanseteknikk. Her i punkt 4.2 står retningslinjene for denne referanseteknikken. Korrekt teknikk for kildehenvisning i skriftlige arbeider er nødvendig på alle universitetsstudier. På jusstudiet er korrekt referanseteknikk svært viktig når du skal skrive den avsluttende masteroppgaven. Korrekt og god referanseteknikk vil også være et nyttig verktøy i en fremtidig yrkeskarriere.

De retningslinjene som står her i 4.2 bygger på universitetets regelverk for bruk av skriftlige kilder, se www.uib.no/ua/dokumenter/kildebruk.htm. Her i denne skriveveiledningen er noen av disse sentrale retningslinjene utdypet, med sikte på hva som er særlig viktig for Exfac. Universitetets *sentrale retningslinjer* og de *særlige retningslinjene som er skissert her i skriveveiledningen*, gir til sammen et rammeverk for hvordan du skal henviser i skriftlige arbeider.

Det overordnede utgangspunktet i dette rammeverket er angitt i innledningen til de sentrale retningslinjene på følgende måte:

”Når du henter fakta, tanker, ideer, synspunkter og korte eller lange sitater fra en eller flere kilder og bruker disse i eget arbeid, skal det gå klart fram hvilke kilder du har benyttet deg av. Du skal med andre ord ikke gi inntrykk av at andre sine tanker, ideer, synspunkter og resultater er dine egne. Derfor er det et krav at du skal henvisne, referere og sitere på en klar og hederlig måte hver gang du benytter deg av en kilde.”

Utgangspunktet er altså at du skal henvisne, referere og sitere på en klar og hederlig måte. Når du skal finne ut hvordan du skal gå fram for å referere på en slik klar og hederlig måte, kan du bruke retningslinjene her i skriveveiledningen og eventuelt også ta en titt på retningslinjene som er angitt på nettadressen som ble nevnt over.

4.2.2 Henvisning til lærebøker, andre bøker, artikler m.m.

4.2.2.1 Utgangspunktet

Utgangspunktet er som nevnt over: Du skal henvisne, referere og sitere på en klar og hederlig måte. Du skal altså kort sagt levere en tekst som du har produsert selv og ikke kopiere andre. Dette betyr at du må bruke lærebøker og andre skriftlige kilder på en aktiv måte, der du trekker inn relevante poeng og arbeider dem inn i et eget resonnement, samtidig som du klart viser hva som er ditt poeng og hva som er bidrag fra andre. Som et utgangspunkt er det positivt å bruke kilder og trekke inn ulike synsvinkler og oppfatninger i en tekst. Det vil gi deg grunnlag for å skape en balansert og nyansert drøftelse. Poenget er at du må vise hva som er ditt og hva du har hentet fra ulike skriftlige kilder gjennom en henvisning som er gitt på en klar og hederlig måte.

4.2.2.2 Hvordan lage kildehenvisninger?

Man kan lage kildehenvisninger på flere ulike måter, men i juridiske tekster er hovedregelen at man bruker *fotnoter*.

- I fotnoter med referanse til bøker skal det stå følgende: Forfatternavn, bokens tittel, utgave (hvis det ikke er første utgave), utgivelsessted, årstall for utgivelsen og sidetallet for det du henviser til. Informasjon om forlag, utgivelsessted og årstall står på tittelbladet i boka. Eksempel: Eckhoff, Torstein/Helgesen, Jan: *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001, s. 50.
- I fotnote med referanse til artikler fra tidsskrift skal det stå følgende: Forfatternavn, artikkelens navn, navn på tidsskriftet der artikkelen er hentet fra, nummer på heftet der artikkelen er hentet fra, årgang samt sidetallet der artikkelen starter, eventuelt der den slutter. Også her må du ha med sidetallet for det du siterer. Eksempel: Aasland, Gunnar: Noen betraktninger om rettskildespørsmål i Høyesteretts praksis, *Jussens Venner* nr. 4 2000 s. 157–179, s. 163.
- I fotnote med referanse til internett-sider skal det stå følgende: Navnet på nettsiden, http-adressen og datoen der du har innhentet informasjonen du bruker: Eksempel: Likestillings- og diskrimineringsombudets nettsider, <http://www.ldo.no>, av 9. august 2007.

Tips: Det er alltid lurt å ta en utskrift av nettsider man bruker som referanse. Da har du dokumentasjon for kilden din.

Andre studenters arbeider skal ikke brukes som kilde.

4.2.2.3 Særlig om enkelte kilder

Som et utgangspunkt bør man være varsom med å vise til følgende kilder:

- Wikipedia – fordi artiklene her ikke er kvalitetssikret i henhold til vitenskapelige standarder.
- Jusleksikon – fordi artiklene her ikke nødvendigvis fremhever de aspektene ved begrepet som er relevante for Exfac.
- Forelesningene – fordi det er god akademisk skikk å henvise til publiserte tekster (artikler, bøker) der hvor finnes slike. Bare i de tilfellene hvor poenget som er fremført på forelesningen ikke er dekket av læreboken, kan det henvises til forelesning (eller til lysbilde fra forelesning) istedenfor til læreboken.

Det som sies her utelukker ikke at det unntaksvis kan være nødvendig å benytte henvisninger til slike kilder.

4.2.2.4 Litteraturliste

I tillegg til fotnotene er det vanlig å ha med en litteraturliste der du oppgir fullstendige opplysninger for alle kilder du har brukt i din fremstilling. Formålet er å gjøre fremstillingen mer etterprøvable, ved at leseren (inkludert oppgaveretter eller sensor) lettere kan identifisere og undersøke nærmere de aktuelle kildene som fremstillingen er basert på, og selv vurdere om kildene er brukt på en dekkende og treffende måte fra din side.

Hvis du allerede har lært deg en henvisningsteknikk der du har fullstendige opplysninger i fotnotene, kan litteraturlisten synes overflødig. Det vanlige er imidlertid å ha med litteraturlisten uansett. Men: Dersom du har full kontroll på referanseteknikken og vil forenkle teksten din (f. eks. for å korte ned antall ord), KAN du henvise på en måte der bare nevner kildens navn, forfatter og sidetallsanvisning i selve fotnoten, og i stedet setter opp de fulle opplysningene i litteraturlisten. Eksempel: Eckhoff/Helgesen: *Rettskildelære* s. 32 i fotnoten og Eckhoff, Torstein/Helgesen, Jan: *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001 i litteraturlisten. Men da må du være ett hundre prosent sikker på at du har fullstendige opplysninger med i litteraturlisten! Husk at det er ditt ansvar at kildehenvisningene blir korrekte og tilfredsstillende.

4.2.2.5 Når skal jeg sette inn en fotnote?

Hovedregelen er som nevnt at du skal sette inn fotnoter når du refererer, siterer og henviser til andre kilder. Når du skriver, må du bruke dette utgangspunktet som den overordnede retningslinjen og *vurdere* når det trengs en referanse.

I visse tilfeller er det åpenbart at det må til en referanse: Dersom du siterer ordrett fra en tekst, f.eks. fra læreboka, *skal* du selvsagt ha med en referanse. I et slikt tilfelle har du hentet poenget direkte fra en annen tekst, og en henvisning er absolutt nødvendig. Du *skal* også sette sitatet i *hermetegn*, slik at det blir helt klart hva du har hentet fra kilden.

Også når du ikke henter sitater, men snarere *bygger på* fakta, tanker, ideer og synspunkter fra en kilde, *skal* det være med en henvisning. Poenget er at du ikke skal utgi andres arbeid som ditt eget.

Et spørsmål som ofte dukker opp, er om det trengs fotnote når du formidler poeng som inngår i juristfelleskapets "alminnelige kunnskap" (sml. universitetets sentrale retningslinjer punkt 5), som for eksempel at Stortinget har den lovgivende makten i Norge og at rettsutviklingen i norsk rett skjer i et samspill mellom lovgiver og

UNIVERSITETET I BERGEN

Det juridiske fakultet

domstolene. I slike tilfeller er det som utgangspunkt ikke nødvendig å ha med en kildehenvisning. Grunnen er at dette er grunnleggende, allmenn kunnskap som kan forutsettes kjent av leseren. Da er det ikke fare for at leseren kan få inntrykk av at du fremstiller andres tanker og ideer som dine egne.

I noen tilfeller kan det være noe vanskelig å vurdere om poenget du vil bruke er allment kjent eller et særlig poeng som du bør sette inn en henvisning på. Bakgrunnen er at retningslinjene her gir et veiledende rammeverk, ikke et entydig svar på eksakt hvilke poeng som krever en henvisning.

Løsningen er å orientere deg ut fra utgangspunktet som ble nevnt over: Bruk av kilder skal skje på en klar og hederlig måte. Du kan bruke retningslinjene som blir beskrevet her som en veiledning. Men for å finne ut når du skal bruke kildehenvisning, må du gjøre en selvstendig vurdering og bruke et godt skjønn. Still gjerne spørsmålet til den kursansvarlige, til veilederen, eller til administrasjonen ved fakultetet dersom du er i tvil. Husk at i siste instans er det *ditt* ansvar at kildehenvisningene blir korrekte og tilstrekkelige!

Lykke til i skriveprosessen!